

МОТИВАЦІЯ ВЧИТЕЛІВ ТА УЧНІВ: ЧИ ІСНУЄ ЗВ'ЯЗОК?

Климчук В.О. кандидат психологічних наук, кафедра соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Грищук Н.В. студентка педагогічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Результати аналізу причин низької успішності у навчанні показали, що і серед невстигаючих учнів є такі, що мають високий рівень інтелекту та загальних здібностей (В.М. Дружинін). Оскільки здібності – не константне утворення, вони розвиваються в діяльності і є її функцією. Учень включений у діяльність – здібності розвиваються. Не приділяє достатньої уваги навчанню – здібності деградують. Очевидно, причина низького рівня успішності полягає не у відсутності здібностей, а у **ставленні до навчання, у мотивації**. Виявляється, що фактор мотивації має суттєвий вплив навіть на творчість дітей у дошкільному віці (наше дослідження на сторінках “Обдарованої дитини”, 2004, №10).

Аналіз особистого досвіду показує, що часто справа тут не у професійних знаннях, уміннях чи навичках учителя. Все ніби гаразд – вчитель знає свою справу, обізнаний у педагогічних технологіях, володіє чудовими методичними навичками, – а учні думають лише про оцінку і про те, як би швидше закінчився урок. В чому ж проблема? Адже не в побутовому уявленні, що один предмет – цікавий, інший – ні!? Не може один предмет бути нецікавим усім учням. Очевидно, причина десь глибше. На нашу думку, відсутність внутрішньої мотивації у учнів тісно пов'язана з її відсутністю у вчителя!

Для перевірки гіпотези про тісний зв'язок між мотивацією навчальної діяльності **вчителів** та мотивацією учбової діяльності **учнів** ми і провели наше дослідження.

У дослідженні була використано методика К. Замфір “Структура мотивації трудової діяльності” (див. роботу професора Є.П. Ільїна “Мотивация и мотивы”, 2000). Авторка методики включає в структуру мотивації трудової

діяльності три компоненти: внутрішню мотивацію, зовнішню позитивну мотивацію (орієнтацію на винагороди) та зовнішню негативну мотивацію (орієнтацію на покарання). Аналіз співвідношення цих компонентів дає змогу виявити переважаючий тип мотивації.

Дослідження проводилося в школах м. Овруча та м. Житомира серед вчителів фізики (16 осіб) та їх учнів (242 особи). До дослідження було залучено учнів випускних класів.

Щоб виявити зв'язки між компонентами мотивації вчителів та учнів показники, отримані під час опиту-

С.23

вання було піддано кореляційному аналізу (в таблиці наведені його результати).

Таблиця

Результати аналізу зв'язку між компонентами мотивації вчителів та учнів

		Учні			
		Внутрішня мотивація	Зовнішня мотивація		
			позитивна	негативна	
Вчителі	Внутрішня мотивація	0,01	-0,06	0,09	
	Зовнішня мотивація	позитивна	0,37	0,30	-0,46
		негативна	-0,69	-0,36	0,70

В результаті отримано ряд цікавих фактів:

- відсутній зв'язок між внутрішньою мотивацією вчителів та усіма іншими компонентами мотивації учнів;
- дуже слабкий зв'язок між зовнішньою позитивною мотивацією вчителів та усіма іншими компонентами мотивації учнів;
- існує сильний обернений зв'язок між зовнішньою негативною мотивацією вчителів та внутрішньою мотивацією учнів;
- існує сильний позитивний зв'язок між зовнішньою негативною мотивацією вчителів та зовнішньою негативною мотивацією учнів.

Проаналізуємо ці результати. Відсутність між внутрішньою мотивацією вчителів та мотивацією учнів зв'язку – це дійсно неочікуваний результат. Ми звикли думати, що коли людина внутрішньо мотивована, захоплена справою, творчо її робить, то ця мотивація і захоплення автоматично поширюється на її колег, учнів тощо. Виявляється, що це не завжди так! Можливо це спрацьовує в інших видах діяльності, але не в навчальній – однієї лише внутрішньої мотивації вчителя недостатньо для пробудження будь-якої мотивації у учнів. Очевидно, необхідні ще якісь проміжні ланки, через які ця мотивація могла б передаватися – ще не розроблені педагогічні прийоми та техніки, психологічні закономірності тощо. Однак, це вже предмет наших подальших досліджень. Поки що ми можемо констатувати факт – те, що вчитель мотивований внутрішньо, не означає, що такими ж будуть його учні.

Не досить ефективною виявилася і вчительська зовнішня позитивна мотивація – вона теж слабо пов'язана з мотивацією учнів.

Найцікавішими виявилися ефекти зовнішньої негативної мотивації. Так, встановлено, що при зростанні рівня зовнішньої негативної мотивації вчителів у учнів починається зниження внутрішньої мотивації (рис. 1).

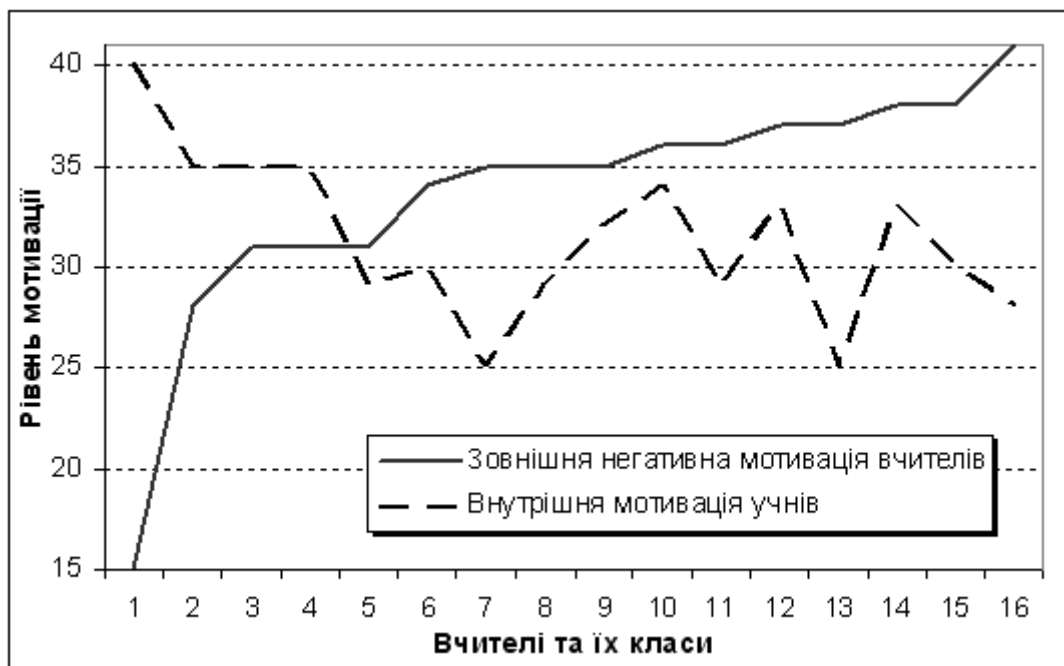

Рис. 1. Зовнішня негативна мотивація вчителів та внутрішня мотивація учнів

Водночас із зниженням внутрішньої мотивації у учнів відбувається зростання зовнішньої негативної мотивації, і вона досягає того ж рівня, що й в учителів (рис. 2).

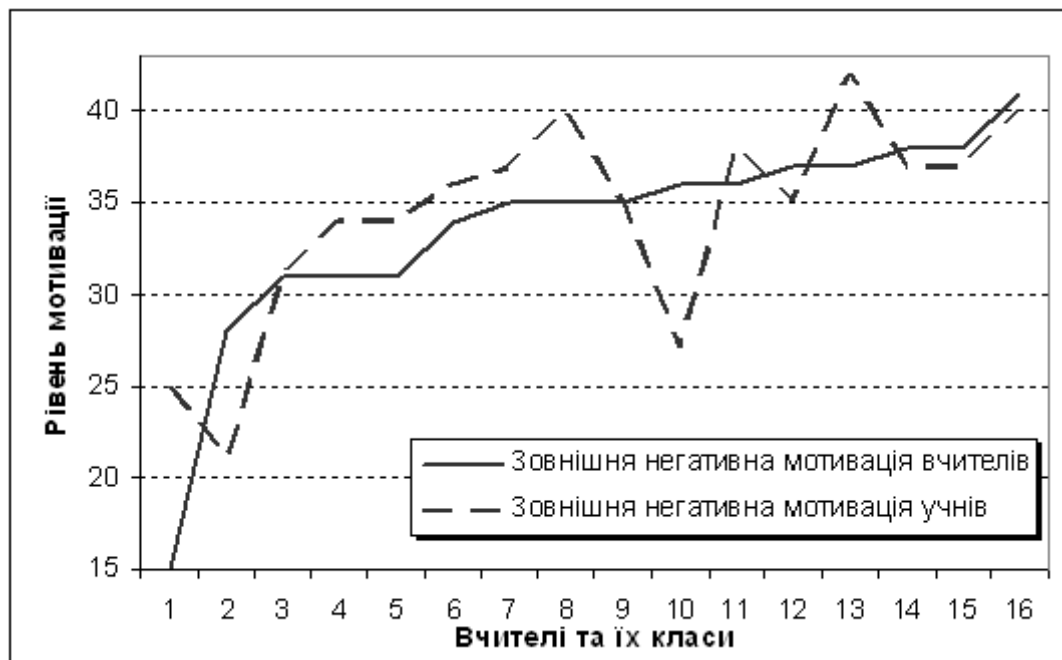

Рис. 2. Зовнішня негативна мотивація вчителів та учнів

Таким чином, аналіз зв'язків між компонентами мотивації в

С.24

системі “вчитель-учні” показав їх різну значимість в плані взаємодії між собою. **Внутрішня мотивація** вчителів майже не взаємодіє з мотиваційною сферою учнів. В той же час більш сильною є взаємодія зовнішньої позитивної мотивації. Але **найпотужнішою** виявилася **зовнішня негативна мотивація** вчителів. Вона не лише призводить до зниження вже наявного рівня внутрішньої мотивації учнів, але і значно підвищує їх зовнішню негативну мотивацію.

С.25

Виникає питання: **чому ж внутрішня мотивація не має такого ж впливу, як і зовнішня?** Мабуть тому, що мотивувати зовнішньо – набагато простіше. І ще простіше – мотивувати зовнішньо і негативно. Адже якщо спиратися на позитивну мотивацію, хай і зовнішню, то необхідно щось давати. Коли ж мотивуємо негативно – нічого віддавати не потрібно, достатньо щось забрати.

Внутрішня мотивація вимагає якісно вищого рівня зусиль – тут вже не допоможе проста “педагогічна” техніка “кийка та пряника”. Слід орієнтуватися на інтереси дитини, на її власні вподобання, потреби, цінності. А для цього. у свою чергу, цю дитину слід пізнати, зрозуміти, відчуті! А якщо таких дітей у класі 30, і ти бачиш їх два рази на тиждень?

Отже, знову ж таки проблема вибору: мотивувати зовнішньо – швидко, без зусиль, чи внутрішньо – повільно, з помилками і відкриттями, зі складнощами і проблемами. Якщо вибираємо перший шлях – отримаємо швидкий результат, учнів-“зубрилок”, учнів, які думають лише про оцінку, – і можемо забути про активність, самостійність та творчість. Якщо другий – ступаємо на складний шлях пізнання іншої людини, шлях розвитку та саморозвитку, шлях творчості...